GĦAQDA ĦBIEB IL-KAPPELLI MALTIN

PO Box 17, Qormi QRM 1000, Malta
e-mail: kappellimaltihbieb@gmail.com
Facebook: Hbieb il-Kappelli Maltin

Kumitat 2020

President
Adrian Schinas

Viċi-President
Valent Xuereb

Segretarju
Nardu Agius

Asst. Segretarju u PRO
Norbert Gingell

Teżorier
Godfrey Mangion

Assistent Teżorier
Angele Xuereb

Mejju 2021 Ħarġa Nru 13

EDITORJAL

Għeżież Membri u Ħbieb,

Diġa għaddiet terz mis-sena u issa dħalna fix-xahar ta' Mejju, xahar li għalina l-Maltin niddedikawh lil Madonna. B'dan l-iskop qed nipproduċu żewġ kwadri ddedikati lil Madonna tar-Rużarju, u artiklu dwar l-istorja tal-Knisja tal-Immakulata Kunċizzjoni, fin Nigret, limiti taż-Żurrieq. Issibu wkoll it-tieni u l-aħħar parti ta' l-artiklu ferm interessanti miktub minn Martin Morana dwar il-bidu tal-Kappelli fil-gżejjer Maltin.

Nitlob lil membri, jew oħrajn li mhumiex membri imma għandhom għal qalbhom il-kappelli, biex jekk għandkhom xi artiklu li tridu li jiġi ppubblikat f'dan il-fuljett, jikkuntatjawna b'emejl f'indirizz indikat hawn fuq. Grazzi bil-quddiem.

N. Gingell
Għal Kumitat

WERREJ

Pġ 1 Kwadri ddedikati lil Madonna tar-Rużarju

Pġ 2 Knisja tal-Immakulata, Nigret, Żurrieq

Pġ 4 Il-Bidu tal-Kappelli f'Malta (Iit-Tieni u l-aħħar parti)

KWADRI DDEDKATI LIL-MADONNA TAR-RUŻARJU

Kappella ta' San Ġiljan, Ta' Lapsi, San Ġiljan, parroċċa l-antika.
Artist: Giuseppe Cefail—impittra 1896

Kappella San Mattew Appostlu, Tal - Maqluba, Qrendi
Artist mhux magħruf

Ritratti : NG

KNISJA TAL-IMMAKULATA, TAN-NIGRET, ZURRIEQ

Il-knisja tal-Immakulata Kunċizzjoni fiż-Żurrieq tinsab fl-inħawi magħrufin bħala tan-Nigret. Il-knisja li naraw illum inbiet flimkien mal-palazz biswitha bħala residenza tas-sajf, fl-1715 minn Fra Giacomo Togores y Valemuola, kavallier tal- lingwa t'Aragona. F'dan il-post qabel kien hemm knisja oħra ddedikata lill-Assunta u kienet magħrufa bħala "*l-Assunta tax-Xagħra*". Il-knisja kien żarha il-monsinjur Dusina u kienet tinsab bejn il-knisja magħrufa bħala "*tal-Ħaqba*" u dik iddedikata lil San Luqa. Fis-sena 1594 id-dedika tal-knisja inbidlet minn dik tal-Assunta għal dik tal-Lunzjata.

Fid-deskrizzjoni tat-titular ta' din il-knisja l-isqof Balaguer jgħid li kien juri lill-Madonna fiċ-ċentru b'San Ġwann il-Battista u Santa Katerina. Jista' jkun li l-pittura setgħet kienet trittiku. Fis-sena 1634, il-knisja kienet magħrufa bħala"*Ta' Bieb ix-Xagħra*", u għal xi raġuni jew oħra, ġiet dekonsagrata u ngħalqet għall-pubbliku fl-1658 mill-istess Isqof Balguer.

Fl-1728 il-Papa Beneditt XIII b'digriet ta indulġenza plenarja lill-dawk kollha li jżuru din il-knisja nhar waħda mis-seba' festi maġġuri tal-Madonna. Il-knisja l-ġdida ġiet ikkonsagrata fl-1739 mill-kappillan taż-Żurrieq, din id-darba b'dedika oħra Marjana, lill-Immakulata Kunċizzjoni.

Mill-1881 sal-1883 il-palazz u l-knisja tal-Kunċizzjoni kienu nkrew biex iservu bħala monasteru u provinċja f'Malta għal grupp ta' patrijiet Benedittini. Sal-1961 fil-palazz kien għad hemm xi affreski magħmulin minn dawn il-Benedittini. Mill-1935 'l hawn, il-kumpless tal-palazz u l-knisja bdew jintużaw bħala orfanatrofju mmexxi mis-sorijiet tal-Ulied il-Qalb ta' Ġesù.

Il-knisja, merfugħha mit-triq b'għoli ta' żewġ tarġiet, għandha żewġ daħliet: waħda priċipali fil-faċċata u l-oħra fuq il-ħajt tal-lemin. Il-bieb prinċipali huwa mdawwar minn gwarniċun sempliċi. Fuq kull kantuniera tal-faċċata prinċipali hemm kampnar relattivament imdaqqas. Dawn it-tip ta' kampnari kienu dehru għall-ewwel darba fil-faċċata tal-konkatidral ta' San Ġwann fil-belt Valletta iddisinjat minn Gerolamo Cassar. Aktar tard, din l-iskema bdiet tinfirex l-aktar fid-disinji tal-knejjes ta' Lorenzo Gafà.

Minn ġewwa, il-knisja hija maqsuma fi tnejn: il-parti tal-presbiterju u l- parti fejn hemm in-nava. In-nava għandha saqaf troll, b'erba' kustilji ħerġin mill-erba' kantunieri u jispiċċaw fil-kantunieri tal-lanterna fin-nofs tas-saqaf, b' tieqa kull naħa li jservu biex iddawwlu l-intern tal-knisja.

Wara l-bieb prinċipali, minn ġewwa, hemm speċi ta' xatba tal-injam li l- parti ta' fuq tagħha sservi bħala poġġaman għal gallarija żgħira fuq il-bieb. Din ix-xatba sservi biex meta l-knisja tkun magħluqa biha, in-nies setgħet xorta waħda tinviżta s-Sagrament. Din għalhekk, kienet taqdi l-funzjoni ġeneralment moqdija minn dawk it-twieqi li ssib ta' spiss fi knejjes simili.

Il-gallarija fuq il-bieb prinċipali setgħet serviet bħala kor żgħir jew anke bħala post privileġġjat għas-Sinjur tal-Palazz. Fuq kull naħa tal-bieb prinċipali, minn ġewwa, wieħed isib fonti tal-ilma mbierek tal-irħam. Dawn mhumiex ippareġġjati u għalhekk jista' jkun li nġabu minn knejjes oħra, u tqiegħdu hemm.

KNISJA TAL-IMMAKULATA, TAN-NIGRET, ZURRIEQ

Il-preżbiterju nnifsu huwa tarġa għola mil-bqija tal-knisja u jinkludi kor żgħir fuq kull naħa tal-altar li jintużaw mis-sorijiet għat-talb tagħhom ta' kuljum. Il-parti fejn hemm l-altar hija msaqqfa b'saqaf troll li jistrieħ fuq żewġ arkati.

L-altar jinsab f'daħla żgħira u mgħolli mill-preżbiterju b'żewġ tarġiet, u hu magħmul mill-ġebel u miżbuħ bi sfumaturi biex jiġi qisu tal-irħam. Il-kwadru titulari juri lill-Immakulata Kunċizzjoni flimkien ma' San Ġakbu, San Lawrenz u San Leonardu il-Konfessur. Il-Madonna hija mdawwra minn anġli żgħar filwaqt li ħamiema bajda, li tirrappreżenta l-Ispirtu s-Santu, tidher nieżla mis-smewwiet. San Ġakbu jidher għarkobtejħ filwaqt li San Lawrenz u San Leonardu jidhru bilwieqfa. Fuq it-tila twaħħlu wkoll kuruna tal-metall, sitt stilel u qamar.

L-Isqof de Bussan fl-1747 isemmi din il-pittura u dan jindika li dan il-kwadru seta' sar meta nbiet il-knisja l-ġdida fl-1715. Ir-rapport isemmi wkoll kitba li kien hemm fuq il-pittura li kienet tgħid "*Tota Pulcra es Arnica Mea*", jiġifieri "*Kollok Sbejħa u Ħabiba Tiegħi*". Il-pittura turi nfluenza tal-istil Barokk Naplitan, u tidher li hi ta' xi pittur minuri miċ-ċirku ta' Gan Nikol Buhagiar.

Illum il-ġurnata, kurifiss kbir u sett ta' sitt gandlieri fuq l-altar jgħattu sew dan il-kwadru.

Il-pittura ta' San Benedittu turih bħala fiqura monumentali liebes l-abitu iswed u qed jitlob quddiem kurċifiss fil-kampanja. Wara l-kurċifiss jidhru l-baklu u mitra sempliċi li juru li kien Abbati. Fl-isfond naraw l-abazjia ta' Monte Cassino Il-ħamiema li takkompanja l-qaddis tirrappreżenta lil oħtu, Santa Scholastika, li jingħad li meta mietet, Benedittu kellu viżjoni tagħha tiela' s-sema f'forma ta' ħamiema.

Il-knisja l-antika tal-Assunta kien post ta' pellegrinaġġ minn nisa tqal biex jitolbu biex ikollhom ħlas tajjeb hekk li din id-devozzjoni baqgħet għaddejja anke fil-knisja l-ġdida. L-Isqof de Bussan's fl-1747 jgħidilna li kien hemm għadd ta' pitturi "*ex-voto*" li llum m'għadhomx jeżistu. Teżisti wkoll pittura tal-Madonna li għandha ċintorin madwar żaqqha. Din il-pittura setgħet kienet tifforma parti minn din id-devozzjoni tal-ħlas. Il-Madonna tidher minn qaddha 'l fuq u għandha proporzjon klassiku u turi influenza tal-Barokk Ruman. Din il-pittura hija mżejna bi tnax-il stilla tal-fidda, ċintorin tal-fidda u ġiżirana tad-deheb b'salib imwaħħal magħha.

Fil-knisja nsibu wkoll pittura tal-wiċċ ta' Kristu ("*sudarium*") li stilistikament tidher li jista' jkun tas-seklu dsatax.

Informazzjoni: www,kappellimaltin.com

Kitba Juliet Bonnici

Ritratti NG.

IL-BIDU TAL-**KAPPELLI F'MALTA**

Kitba ta' Martin Morana **(tkomplija)**

Skont l-istess *rollo* ta' Di Mello, insibu li fost l-eqdem kappelli / parroċċi kien hemm dik ta' Birkirkara, għax tissemma f'dokument partikulari tal-1402. L-oħrajn kienu, il-kappelli ta' Bir Miftuh, ta' Ħad-Dingli, tal-Mellieħa, tan-Naxxar, ta' Ħal-Qormi, tas-Siġġiewi, taż-Żejtun u taż-Żurrieq. Għawdex ma jissemmiex, biss, aktar tard nafu li kien hemm erba' lokalitajiet li l-matriċi tagħhom kienet dik ta' Santa Marija tar-Rabat.

Fl-1575, l-Inkwiżitur Pietro Dusina nnota li f'Malta u f'Għawdex kien hawn b'kollox mal-430 kappella. Dan mill-ewwel jidher numru esaġerat għall-popolazzjoni li dak iż-żmien ma kinetx aktar minn 30,000 ruħ - dan ifisser li kien hawn kappella waħda għal kull sebgħin ruħ, għalkemm ħafna minnhom kienu privati u oħrajn ma jiffunzjonawx.

Birkirkara — Madonna tal-Ħerba

Fejn il-binja jew l-altar kienu fi stat ħażin, l-Inkwiżitur Dusina ordna li dawn jew ikunu rranġati jew jingħalqu. Fil-fatt, kien hemm daqs ħamsin minnhom li ġew dekonsagrati. Biss oħrajn kibru fil-popolarità tagħhom, jew għax il-popolazzjoni tal-inħawi kienet kibret jew għax xi wħud kienu saru aktar imfittxija bħala post ta' devozzjoni lejn il-qaddis, l-aktar meta n-nies kient titlob

Madonna tal-Ħlas, Qormi

Zurrieq — Ħal-Millieri

IL-BIDU TAL-**KAPPELLI F'MALTA**

u taqla' l-grazzi bl-interċessjoni tal-qaddis meqjum hemmhekk. Fost dawn is-santwarji insemmu, il-kappella tal-Madonna tal-Ħlas, barra Ħal-Qormi u dik tal-Ħerba ta' Birkirkara.

Xi wħud mill-kappelli fi żmien il-Medjuevu u anki wara, ma kienux biss binja waħda b'altar wieħed u bieb wieħed. Ġieli kienu jkunu żewġ kappelli jew tliet kappelli maqgħuda strutturalment flimkien, x'aktarx kollha mibnija mill-istess familja. Dawn it-tip ta' kappelli multipli nsibuhom f'diversi postijiet, bħal f'Ħal Millieri, San Bażilju l-Imqabba, Ħal Lija (il-parroċċa l-Qadima), u 'It-Tliet Kappelli' ta' Ħal Balzan li qegħdin ftit metri 'l bogħod minn xulxin.

Balzan—it-Tliett Kappelli

Il-qassisin / kappillani li kienu jieħdu ħsieb dawn il-kappelli, minn żmien għall-ieħor daru għall-għajnuna finanzjarja tal-parruċċana biex il-kappella fejn kienu qed jamministraw tissewwa, tinbidel, jew titkabbar fl-istruttura tagħha. Hekk naraw li xi wħud mill-kappelli li kienu mibnija oriġinarjament f'forma ta' kubu żgħir u sempliċi, issa, jew twaqqgħu jew inkella saritilhom estensjoni fin-navata biex jikbru fl-ispazju ta' ġewwa. Ġieli anki man-navata żdiedu speċi ta' żewġ kappelli laterali (kappelluni - Ingliż: *transepts*) li joħorġu bħal dirgħajn minn ħdejn l-altar maġġur, biex b'hekk il-kappella issa ssir knisja li tista' tilqa' ħafna aktar nies. Hekk ġralha l-knisja l-qadima ta' Santa Katerina taż-Żejtun (magħrufa aħjar bħala ta' San Girgor) li ħadet il-forma ta' Salib Ta' Sant'Antnin (*Tau* jew *crux commissa*). Fil-bidu tas-seklu sbatax, fuq ras l-altar saretilha koppla li kienet isserraħ fuq il-kappelluni u n-navata f'daqqa. Din hi l-ewwel koppla li nafu biha f'Malta.

Inċizzjoni Michele Bellanti

Ħal– Lija - Tas-Salvatur, il-parroċċa l-antika

Imqabba - San Bażilju

Ritratt: Joe Morana

Zejtun - Santa Katarina , parroċċa l-antika, magħrufa bħala ta' San Girgor

Il-koppla

Bi żviluppi bħal dawn żdied il-prestiġju ta' dawn il -kappelli għax saru qishom knejjes żgħar. Fil-fatt, hu kultant diffiċli tgħid jekk il-binja għandiex tissejjaħ kappella jew inkella knisja fil-veru sens tal-kelma. L-għażla donnha ssir abbażi tal-komplessità tal-binja u kultant minħabba l-istorja sagra u prestiġjuża tal-kappella. Hawn anki kappelli li għalkemm daqs nitfa, għandhom it-titlu ta' bażilika, bħal ma hi l-kappella magħrufa bħala Tal-Patroċinu, li hemm f'Wied il-Għasri Għawdex. Fis-snin sittin l-Isqof Gonzi kien iddikjara li kull kappella għandha tissejjaħ knisja, u t-titlu ta' kappella kellu jkun mogħti biss lil dawk il-partijiet ta' ġewwa l-knisja, fejn hemm apside fejn b'altar iddedikat lill-qaddis.

Dawn il-mijiet ta' kappelli ċkejna mxerrda ma' Malta u Għawdex jgħinuna nifhmu aħjar it-twemmin tal-Maltin u tad-devozzjoni li dawn kellhom matul l-aħħar seba' mitt sena lejn tant qaddisin. Il-kappelli juru wkoll kemm dawk li ġew qabilna investew biex ikollhom lok ta' devozzjoni dinjituż għall-qaddis tagħhom, u fl-istess ħin tempju żgħir iżda diċenti li fih setgħu jsibu l-kenn spiritwali fejn jikkomunikaw ma' dawk li hemm fis-sema'.

Martin Morana

19.02.2021

Borg Vincent (Ed.) Marian Devotions in the Islands of Saint Paul (600 - 1800). The Historical Society, 1983.

Buhagiar Mario, 'The First Maltese Parish Churches' ta' Mario Buhagiar fi, Treasures of Malta, Christmas 2002, no 25, Vol IX no 1.

Buhagiar Mario, Essays on the Archaeology and Anciwent History of the Matlese Islands - Bronze Age to Byzantine. Midsea Books 2014.

Fiorini Stanley, 'Status Animarum 1: A Unique Source for the 17th and 18th Century Maltese Demography', Melita Historica, Vol VIII no 4, 1983.

Freller Thomas, St Paul's Grotto and its Visitors, Valletta Publishing Ltd. 1995.

Freller Thomas, Malta - The Order of St John, Midsea Books. 2010.

Wettinger Godfrey, 'The Militia List'', Melita Historica, Vol 5. No 2, 1969, pp. 80-106;

Anthony Luttrell, Ed. Ħall Millieri, A Maltese Casale - its Churches and Paintings, Midsea Books Ltd. 1976.

Luttrell Anthony, 'The Cappella of Birkirkara 1402', Melita Historica, Vol VIII no 2, The Historical Society Malta. 1981,

Spiteri Michael, (Kilin). A Hundred Wayside Chapels of Malta & Gozo ta' Heritage Books. 2000.

Rit: NG

Il-Madonna tal-Patroċinju, f'Wied il-Għasri,

Ritratti: NG sakemm mhux indikati